

УДК 378.035:37.016:37

**ФОРМУВАННЯ СОЦІАЛЬНО-ОПІКУНСЬКОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
СТУДЕНТІВ КЛАСИЧНИХ УНІВЕРСИТЕТІВ
ЗАСОБАМИ ПЕДАГОГІЧНИХ ДИСЦИПЛІН****Марія Коваленко***Київський національний університет імені Тараса Шевченка
вул. Володимирська, 64, 01033 Київ, Україна*

Науково обґрунтовано зміст, завдання та етапи формування соціально-опікунської компетентності студентів класичних університетів засобами педагогічних дисциплін.

Ключові слова: педагогічний процес, педагогічні засоби, компетентність, соціально-опікунська компетентність.

Система соціального захисту в сучасних умовах постійно потребує уваги з боку держави та суспільства. Зміни в Україні призвели до значного погіршення умов життя населення, девальвації моральних цінностей, які в суспільстві негативно впливають на процес життєвого самовизначення молоді. Важливу роль у вирішенні цієї проблеми покликана відігравати освіта.

У цьому контексті нова парадигма гуманізації освіти переносить акценти навчання на особистість студента та забезпечення умов його саморозкриття, на активне засвоєння ним способів пізнавальної діяльності. Освітній процес повинен відповідати потребам і запитам особистості, навчити людину оцінювати інформацію, класифікувати її, розглядати з різних поглядів і застосовувати для максимального використання знань у практичному житті. Особливої уваги в системі виховання особистості, яка б відповідала вимогам часу, заслуговує проблема опікунського виховання, зокрема соціально-опікунської компетентності студентів, які, на жаль, залишаються одними з найменш досліджених вітчизняними науковцями.

З огляду на це ми ставимо за мету визначити зміст та етапи формування соціально-опікунської компетентності студентів класичних університетів засобами педагогічних дисциплін.

Акцентуючи на сутності виховання як одній з базових складових соціалізації особистості, С. Гончаренко визначає його як “процес цілеспрямованого систематичного формування особистості, що зумовлений законами суспільного розвитку, впливом багатьох чинників. У широкому розумінні слова виховання – це вся сума впливів на психіку людини,

спрямованих на підготовку до активної участі у виробничому, суспільному та культурному житті суспільства” [2].

Останнім часом зростає увага психолого-педагогічної науки до вивчення різних виявів життєтворчості, особистісних виборів, соціально-опікунської компетентності як передумови на шляху особистості до успішного самоствердження та взаємодії з оточуючими.

Однією з причин значного інтересу вчених до цієї проблематики також можна назвати пошук можливостей нових освітніх результатів, упровадження компетентісно спрямованого підходу в освіті, оскільки традиційні показники не є достатніми. Йдеться про те, що особистість повинна не тільки володіти певними знаннями, навичками, але й брати до уваги те, як вона їх використовує як інструмент для розв’язання життєвих проблем, виконання соціальних ролей [3].

Аналіз навчальних програм різних країн світу свідчить, що вони в більшості своїй спрямовані на формування таких ключових компетентностей, як соціально-психологічна (здатність до взаємодії), комунікативна, самокомпетентність (самоменеджмент), політична, екологічна, міжкультурна, естетична, фізична (здоров’я, спорт), здатність використовувати знання на практиці.

Зокрема, О. Киричука, Я. Коломинського, О. Бодальова, Н. Кузьміної, В. Сластьоніна, В. Семиченко, Т. Яценко досліджують розвиток комунікативної компетентності. Аналіз праць цих авторів дає можливість визначити загальні підходи до розв’язання проблеми підготовки студентів класичних університетів до професійного спілкування.

С. Архипова як складові компетентності пропонує певні характеристики. Згідно з її підходом, гностична чи когнітивна характеристика відображає наявність необхідних знань, обсяг та рівень яких є головною характеристикою компетентності. Регулятивний компонент дає змогу використовувати наявні знання для розв’язання різноманітних завдань у процесі життєдіяльності особистості. Регулятивна характеристика містить проєктивну й конструктивну складові, виявляються в умінні прогнозувати й приймати ефективні рішення.

Рефлексивно-статусний компонент дає право завдяки визначенню авторитетності діяти певним чином. Нормативна характеристика відображає коло повноважень у певній сфері діяльності. Важливою є й комунікативна характеристика, оскільки і поповнення знань, і практична діяльність завжди здійснюються у процесі спілкування та взаємодії [1].

Більшість авторів компетентність розглядають як загальну здатність і готовність особистості до діяльності, що ґрунтується на знаннях і досвіді, набутих у процесі навчання й виховання, зорієнтованих на становлення й розвиток особистості як суб’єкта життя, активну інтеграцію у суспільство,

освоєння різноманітної рольової поведінки в процесі власної життєдіяльності. Компетентність розглядають як інтегральну характеристику особистості, що одночасно поєднує мобілізацію знань, умінь, поведінкових відносин. Поняття компетентності охоплює не тільки когнітивну складову, а й мотиваційну, етичну, поведінкову, соціальну систему ціннісних орієнтацій.

Отже, компетентність – це структурний феномен, що містить цінності, мотиви, установки, знання, вміння, навички.

З'явилася низка праць, присвячених опіці над дітьми в період трансформації суспільного устрою в Україні (О. Антонова-Турченко, С. Бадора, Л. Волинець, Т. Завгородня, А. Капська, Н. Лисенко, Д. Мажец, І. Пеша, Б. Ступарик, Ю. Якубова та ін.), у яких феномен соціального сирітства проаналізовано з різних психолого-педагогічних позицій. Тлумачний словник української мови визначає опіку як піклування про кого, що-небудь, догляд за кимсь, опікування; постійний нагляд, контроль за чийми-небудь діями, вчинками; організований і контрольований державою нагляд за недієздатними громадянами (малолітніми, душевнохворими та ін.), піклування про їхні особисті й майнові права та інтереси [5, с. 468].

У тлумачному словнику вирізняють тимчасову, постійну та юридичну опіку й, відповідно, опікунів – тих, хто виявляє піклування про кого-небудь, доглядає когось; постійно наглядає за кимось, здійснює контроль за чиймись діями, вчинками; осіб, котрі здійснюють опіку. Подібним чином трактовано й “опікунство” – піклування, догляд; нагляд, контроль; обов'язки опікуна [5].

Не випадково юридично-педагогічний підхід використовують у всіх педагогічних словниках. У Педагогічному словнику С. Гончаренка, так само як і в інших нових словниках з педагогіки, психології, філософії, немає тлумачення опіки й опікунства. Педагогічний словник для молодих батьків виділяє власне юридичний аспект цього поняття: опіка – правова форма захисту особистих і майнових прав неповнолітніх дітей, які залишилися без батьківського піклування внаслідок смерті батьків, їхньої хвороби, нездатності чи небажання батьків самим виховувати дитину [7, с. 239]. Світова практика довела, що окремі функції опікунства можуть і повинні успішно виконувати не тільки призначувані опікуни, але й відповідні державні та громадські суспільні організації.

Загальний же аспект турботи й піклування про людину, що в будь-якому разі визнається на різних рівнях і в різних формах (суспільна турбота про всіх дітей через забезпечення відповідних суспільних умов буття людини; турбота над усіма малолітніми дітьми, не тільки тими, котрі не мають батьків; піклування-турбота про вагітних жінок, хворих людей тощо), стосується різних аспектів загальних процесів формування, розвитку й виховання особистості, а також інших соціально-педагогічних категорій: соціальної допомоги, підтримки, психолого-педагогічного супроводу тощо.

Ці зауваження не випадкові, оскільки в сучасній літературі, спеціально присвяченій проблемі опіки над дітьми в добу трансформації суспільного устрою, систему опікунського виховання стали трактувати дуже широко, аж до заміни шкільно-громадсько-сімейного виховання словами “опіка”, “опікунська турбота”, “опікунське виховання” [4, с. 43–150]. Унаслідок цього не розглядають специфічні особливості й можливості опіки в різнобічному формуванні особистості, а проблеми опікунства перекладають на широкий спектр сімейного, шкільного й позашкільного виховання.

Зауважимо, насамперед, про можливість і необхідність уживання поняття “опікунське виховання”. На нашу думку, опікунське виховання треба вживати стосовно дітей чи дорослих, позбавлених батьківської чи родинної турботи, та власне всіх дітей, які, звичайно, певною мірою потребують “опіки” в найрізноманітніших спектрах суспільного життя.

Утверджуючи свою індивідуальність і неповторність у взаємодії із соціумом, виявляючи активність, здатність до творчості, особистість намагається реалізувати себе як компетентна людина, як професіонал у діяльності та соціальних відносинах. Компетентна людина – це індивід, який має досконалі знання у певній професійній сфері, у цьому випадку в сфері соціальних послуг.

Отже, підсумовуючи вищезазначене можна стверджувати, що соціально-опікунська компетентність – це поєднанням свідомо та цілеспрямовано соціальних знань, достатніх для розуміння закономірностей розвитку певного суспільства й свого місця в ньому, з власним життєвим досвідом та вмінням доречно його застосовувати для забезпечення успішної життєдіяльності в умовах опікунського середовища.

Питання про розвиток соціально-опікунської компетентності можна розглядати в двох аспектах:

- в процесі соціалізації і виховання студентської молоді;
- засобом спеціально організованого соціально-педагогічного тренінгу.

Серед головних завдань формування соціально-опікунської компетентності студентів можна виокремити такі:

- засвоєння ввічливих форм спілкування, розвиток мовленнєвого етикету в певному соціальному оточенні;
- розвиток комунікативних здібностей студентів (емоційне спілкування, співпереживання);
- формування моральних цінностей..

На нашу думку, формування соціально-опікунської компетентності студентів класичних університетів відбувається у кілька етапів: усвідомлення проблеми соціально-опікунського паритету і партнерства; засвоєння певних загальних і спеціальних соціально-опікунських знань; вироблення власного

ставлення до певної проблеми; набуття соціально значущих умінь поведінки, що потребує досить тривалого навчання й виховання в певному соціальному середовищі.

Успішність будь-якого педагогічного процесу забезпечується спрямованістю на виявлення своєрідності кожної людини, що тісно пов'язана зі ставленням до неї як до цінності і є проявом людяності, гуманності. Ця людяність сприяє закріпленню установки на розкриття індивідуальності іншої людини і є необхідною умовою для вибору педагогічних технологій та засобів навчально-виховного процесу в класичних університетах.

З огляду на це, варто виокремити комплекс важливих умінь соціально-опікунської компетентності студентів, які формуються внаслідок застосування таких педагогічних засобів:

1. Гностичних. Аналізувати соціальні явища і процеси; формулювати й аргументовано обґрунтовувати власну думку; відмовитися від стереотипів та настанов у процесі розв'язання професійних проблем; самостійність;
2. Інформаційних. Відбирати і креативно опрацьовувати необхідну інформацію; красномовність; аналізувати науково-теоретичні положення соціальної теорії; чітко викладати матеріал; оволодіння інтеракційними методиками;
3. Організаторських. Ініціативність; організувати спільну пізнавальну діяльність для засвоєння знань; організувати взаємоконтроль і самоконтроль стратегій поведінки, участь у формуванні суспільної думки; спостережливість; йти на виправданий ризик, усвідомлювати і долати комунікативні бар'єри, інтерпретувати невербальні прояви інших людей;
4. Гуманістичних. Турбота та взаєморозуміння, співпереживання, емоційна чуйність, здатність розділяти почуття та думки іншого; взаємоповага, здатність приймати людину такою, якою вона є, визначати її права, власні переконання та розвиток, відповідальність за свої дії; викликати довіру, усувати напруженість у взаєминах у ситуаціях обговорення проблем; викликати почуття співпереживання і співучасті в ситуаціях спільної діяльності, створювати зону успіху для інших під час вирішення професійних завдань.

Отже, аналізуючи наукову та науково-методичну літературу з проблеми формування соціально-опікунської комунікації та розглядаючи дефініції компетентності, опіки, можна зробити такі висновки:

1. Соціально-опікунська компетентність – це поєднанням свідомо та цілеспрямовано соціальних знань, достатніх для розуміння закономірностей розвитку певного суспільства й свого місця в

ньому, з власним життєвим досвідом та вмінням доречно його застосування для забезпечення успішної життєдіяльності в умовах опікунського середовища;

2. Питання про розвиток соціально-опікунської компетентності можна розглядати в двох аспектах. По-перше, в процесі соціалізації та виховання студентської молоді. По-друге, засобом спеціально організованого соціально-педагогічного тренінгу.
3. Під час формування соціально-опікунської компетентності засобами педагогічних дисциплін у студентів класичних університетів формуються такі групи вмінь: гностичні, інформаційні, організаторські, гуманістичні.

Формування соціально-опікунської компетентності дає змогу студентам самостійно осмислювати навколишню дійсність і свідомо брати участь у громадській діяльності.

Окреслені в статті проблеми потребують подальшого дослідження й розробки, особливо в напрямі соціально-опікунських взаємин.

-
1. *Архипова С. П.* Професійна компетентність і професіоналізм соціального працівника: сутність і шляхи розвитку // Соціальна робота в Україні: теорія та практика. К., 2004. Вип. 2. С. 15–24.
 2. *Гончаренко С. У.* Воспитание как философско-социологическая проблема. К., 1993.
 3. *Єрмаков Т. І.* Індивідуальне розуміння концепту “Я” як ключова компетентність особистості в умовах сучасного інформаційного суспільства // Наукові студії із соціальної та політичної психології: Зб. ст. К., 2002. Вип. 6. С. 200–207.
 4. *Завгородня Т., Лисенко Н., Мажеєц Д., Ступарик Б.* Опіка над дітьми в добу трансформації суспільного устрою. Івано-Франківськ; Ужгород, 2002.
 5. Новий тлумачний словник української мови. К., 2001.
 6. Педагогическая энциклопедия: В 4 т. М., 1966.
 7. Педагогічний словник для молодих батьків / За ред. В. Постоного. К., 2002.

**DEVELOPING SOCIAL AND CUSTODIAN COMPETENCE
OF CLASSIC UNIVERSITY STUDENTS
BY MEANS OF PEDAGOGIC DISCIPLINES**

Mariya Kovalenko

*Taras Shevchenko National University of Kyiv
Volodymyrs'ka Str., 64, UA-01033 Kyiv, Ukraine*

This article scientifically grounds the content, tasks and stages of the students' social and custodian competence development at classic university by means of pedagogic disciplines.

Key words: education process, education means, competence, social and custodian competence.

**ФОРМИРОВАНИЕ СОЦИАЛЬНО-ОПЕКУНСКОЙ
КОМПЕТЕНТНОСТИ СТУДЕНТОВ КЛАССИЧЕСКИХ
УНИВЕРСИТЕТОВ СРЕДСТВАМИ ПЕДАГОГИЧЕСКИХ
ДИСЦИПЛИН**

Мария Коваленко

*Киевский национальный университет имени Тараса Шевченко
ул. Владимирская, 64, 01033 Киев, Украина*

Научно обоснованы содержание, задачи и этапы формирования социально-опекунской компетентности студентов классических университетов средствами педагогических дисциплин.

Ключевые слова: педагогический процесс, педагогические средства, компетентность, социально-опекунская компетентность.

Стаття надійшла до редколегії 11.06.2008
Прийнята до друку 09.10.2008